

Introduction.

The Human Factor in Literary Translation – Theories, Histories, Practices

It is all too easy [...] to ignore the fact that translators are vulnerable, that good translations can and do tolerate a number of errors.

Peter Newmark, *Translation Criticism*
In: *A Textbook on Translation*, 1988

The human factor is traditionally linked to a person's inappropriate action resulting in an error. This view fits the Hieronymic model of translation, described by Susan Bassnett and André Lefevere, that was followed in Western culture for centuries. It was oppressive, required the translator to approach the original text as sacred, almost on their knees, and blamed the translator for any inconsonance between the letter and meaning of the original Writing and the translation.

This time, what interests us in the titular 'factor' is, first and foremost, the 'act', i.e. the action; we'd gladly free it of non-neutral connotations. We would like to invite you to read the issue dedicated to this particular subject. On translators – tireless builders of bridges (although unstable and not pothole-free) built through the act of translation that they keep trying to cross against all odds to reach the other side – as Elżbieta Tabakowska puts it.

Most of our texts naturally focus on translators – authors of translations, recently increasingly less invisible, yet still not acknowledged enough, even though ten years have passed since Andrew Chesterman proclaimed the creation of Translator Studies (2009). This issue of *Porównania* attempts to fill that void. On 'the translator's eye', or even much more broadly: Tamara Brzostowska-Tereszkiewicz writes about the character of visual perception's linguistic and stylistic representation in the original and the translation. Małgorzata Gorczyńska listens to 'the translator's voice' – the material, physical presence in

Wstęp. Czynnik ludzki w przekładzie literackim – teorie, historie, praktyki

„Ignorowanie faktu, że tłumacze są bezbronni, że dobre przekłady mogą unieść – i unoszą – pewną liczbę błędów, [...] to droga na skróty”
(tłum. własne – E.R.)

Peter Newmark, *Translation Criticism*
W: *A Textbook on Translation*, 1988

Czynnik ludzki jest tradycyjnie wiązany z nieadekwatnym działaniem człowieka, które skutkuje błędem. Takie ujęcie dobrze się wpasowuje w opisywany przez Susan Bassnett i André Lefevere’a hieronimiański model przekładu, obowiązujący w kulturze zachodniej przez stulecia, bardzo opresyjny, wymagający podchodzenia do oryginału jak do tekstu świętego,omalże na kolanach, i składający na tłumacza winę za wszystkie nieprzystawalności tłumaczenia względem litery i sensu oryginalnego Pisma.

Tym razem w tytułowym „czynniku” interesuje nas jednak przede wszystkim „czyn”, a więc działanie; chętnie uwolnilibyśmy go od nieneutralnych konotacji. Zapraszamy Państwa do lektury numeru poświęconego tej właśnie tematyce. O tłumaczach – niestrudzonych budowniczych mostów (skądinąd mostów chwiejnych i niepozbawionych dziur w nawierzchni), konstruowanych w akcie przekładu, po których na przekór wszystkiemu usiłują się przedostać na drugą stronę – pisze Elżbieta Tabakowska.

W centrum rozważań większości naszych tekstów znajdują się naturalnie tłumaczki i tłumacze – autorki i autorzy przekładów, ostatnimi czasy coraz mniej niewidzialni, a jednak wciąż niewystarczająco dostrzegani, chociaż minęło już ponad dziesięć lat, odkąd Andrew Chesterman proklamował powstanie *Translator Studies* – „badań tłumaczoznawczych” (2009). Ten numer „Porównań” przyczynia się do wypełnienia istniejącej luki. O „oku tłumacza”, a nawet

the translated poetic text. Agnieszka Waligóra attempts to catch the ‘translator’s I’ in the act of translation by analysing authors’ own translations of autothematic poetry. Beate Sommerfeld presents translation as a performance that re-stages and re-cites the original’s meanings.

We’re interested in translators from both the present era and the past. Eighteenth- and nineteenth-century translators blazing the trail in Polish literature for ancient Greek dramas are presented by Barbara Bibik. Jadwiga Miszalska discusses the activity, not only as translators, but also as ambassadors, of two women translators of Italian literature from the eighteenth and nineteenth centuries. Igor Tyšš and Edita Gromová write about the stress put on the human factor in twentieth-century Slovak translation studies.

Not forgetting about the translators and translation researchers, we are trying not to lose sight of other actants whose actions also affect translation understood both as a process and a product – including their initiators, commissioning parties and publishers. The last ones, who recently inspired a translator to plagiarise another translation, are discussed by Eliza Pieciul-Karmińska. Karolina Drozdowska presents the network of authors, publishers, agents, subagents and translators on the Norwegian book market and their multi-level interactions; Joanna Sobesto writes on the translator’s respect to the reader; Aneta Wielgosz touches upon the issues of censorship and self-censorship in translation. Dorota Pielorz discusses the shadow cast on new translations by a past translation considered to be canonical and the new marketing strategies using the old elements of this translation, such as the ‘canonical’ title. Agnieszka Gicala reaches for nautical metaphors and compares the translators’ work to most skilful navigation.

We are mindful of the translator’s place in contemporary humanities, including digital ones. Inez Okulska writes about processing natural language, the use of vector representation of language, stylometry and the analyses of large data sets in service of translation and translation studies. Joanna Studzińska shows that in some exceptional – truly exceptional – cases, a translation program can even translate poetry in such a way that the resulting translation would be indistinguishable from human creation.

Last but not least, Franco Moretti writes on the attempts to combine hermeneutics and quantitative methods in literary studies.

Ewa Rajewska
przeł. Roman Słociński

znacznie szerzej: o specyfice językowo-stylistycznej reprezentacji percepcji wzrokowej w oryginale i przekładzie pisze Tamara Brzostowska-Tereszkiewicz. W „głos tłumaczki” – jej materialną, cielesną obecność w przekładanym dziele poetyckim – wsłuchuje się Małgorzata Gorczyńska. Próby pochwylenia „ja tłumaczącego” na tłumaczeniu podejmuje Agnieszka Waligóra, analizując autorskie przekłady poezji autotematycznej. Przekład jako performatywną re-inscenizację i re-cytację znaczeń oryginału przedstawia Beate Sommerfeld.

Interesują nas tłumaczki i tłumacze zarówno epok dawniejszych, jak i doby obecnej. Barbara Bibik przypomina sylwetki tłumaczy, którzy pod koniec XVIII i w XIX wieku torowali drogę starożytnym greckim dramatom w polskiej kulturze. Jadwiga Miszańska przybliży działalność nie tylko translatorską, ale wręcz ambasadorską dwóch polskich tłumaczek literatury włoskiej: dziewiętnasto- i dwudziestowiecznej. O akcencie położonym na wymiar ludzki w dwudziestowiecznych słowackich badaniach translologicznych piszą Igor Tyšš i Edita Gromová.

Pamiętając o tłumaczkach i tłumaczach, translatożkach i translologach, staramy się nie tracić z pola widzenia również innych aktantów, których działanie nie pozostaje bez wpływu na tłumaczenie, rozumiane i jako proces, i jako produkt – w tym także jego inicjatorów, zleceniodawców i wydawców. O tych ostatnich, inspiratorach niedawnego plagiatu tłumaczeniowego, pisze Eliza Pieciul-Karmińska. Sieć autorów, wydawców, agentów, subagentów i tłumaczy na norweskim rynku książki oraz ich wielopoziomowe interakcje opisuje Karolina Drozdowska; o względzie tłumacza na odbiorcę wspomina Joanna Sobesto; kwestii cenzury i autocenzury w tłumaczeniu dotyka Aneta Wielgosz. O cieniu uznawanego za kanoniczny przekładu, rzucanym na nowo powstające tłumaczenia, ale też o nowych strategiach marketingowych, wykorzystujących stare elementy tego przekładu, takie jak „kanoniczny” tytuł, pisze Dorota Pielorz. Agnieszka Gicala sięga po metafory nautyczne i przyrównuje pracę tłumaczy do nader zręcznej nawigacji.

Nie zapominamy o miejscu tłumaczki/tłumacza we współczesnej humanistyce, również cyfrowej. O przetwarzaniu języka naturalnego, wykorzystaniu wektorowej reprezentacji języka, stylometrii oraz analizach wielkich zbiorów danych w służbie translacji i translologii pisze Inez Okulska. Joanna Studzińska pokazuje, że w pewnych wyjątkowych – ale naprawdę wyjątkowych – przypadkach program tłumaczeniowy może nawet przełożyć poezję w taki sposób, że jego utwór do złudzenia będzie przypominał dzieło ludzkie.

Last but not least, Franco Moretti pisze o próbach łączenia hermeneutyki i metod kwantytatywnych w badaniach literackich.

Ewa Rajewska